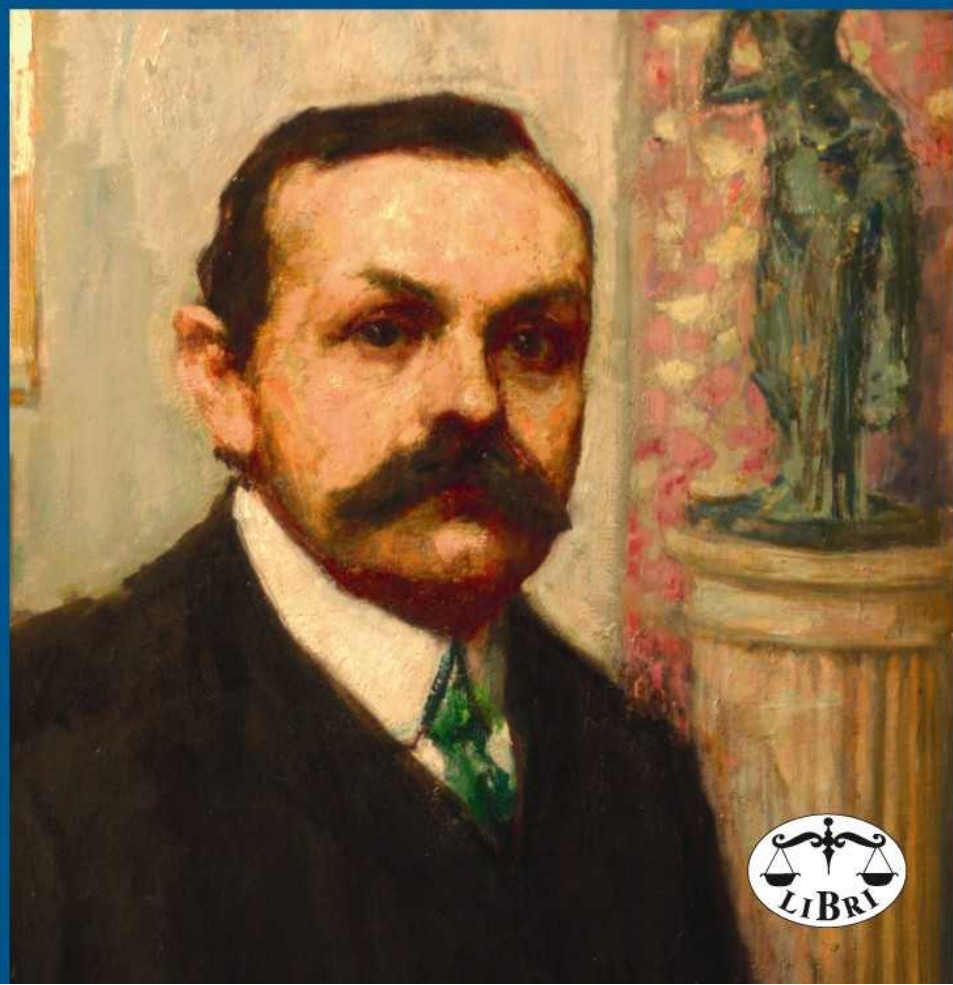

BÁSNÍK PROTI HRADU

NEPOSLUŠNÝ OBČAN
JOSEF SVATOPLUK MACHAR

PETR SÝKORA

Petr Sýkora / Básník proti Hradu – neposlušný občan Josef Svatopluk Machar

J. J. Masher

BÁSNÍK PROTI HRADU

NEPOSLUŠNÝ OBČAN
JOSEF SVATOPLUK MACHAR

PETR SÝKORA

Nakladatelství Libri / Praha 2009

Za účinnou pomoc při hledání pramenného materiálu děkuji doktoru Ladislavu Jozovi z Regionálního muzea v Kolíně, Mgr. Evě Javorské z Archivu Kanceláře prezidenta republiky, dále pracovnícím Literárního archivu Památníku národního písemnictví Mgr. Ivě Prokešové a Mgr. Olze Puchtové a v neposlední řadě též děkuji kolegovi Mgr. Vojtěchu Malínkovi za pomoc při poznávání kulturního a politického prostředí meziválečného Československa.

© Petr Sýkora, 2009

© Libri, 2009

ISBN 978-80-7277-396-1

Obsah

Slovo autora /9

Daleko od domova

(Stručný přehled Macharova života v letech 1864–1914) /11

V první linii

(Život v období 1914–1919) /17

Služba v armádě a léta následující

(Život v období 1919–1929) /58

Proti Hradu

(Život v období 1929–1942) /127

Resumé /206

Seznam zkratk /208

Ediční poznámka /209

Seznam literatury a pramenů /210

Přílohy /219

Mé Čechy /219

Masarykův dopis Macharovi /221

Spi Havlíčku /224

Jubilea /226

Romance z června 1932 /229

Poznámky /231

Moto:

*Hledati Boha... Jeho lásku?
Vztah k němu? – Trýzeň odvěká...
Můj milý, odlož už tu masku
a najdi v sobě člověka!*

(J. S. Machar: Na křižovatkách)

Slovo autora

Tato kniha, na které jsem pracoval postupně v průběhu let 2002–07, byla iniciována snahou přispět co největší možnou měrou k osvětlení a zmapování života a díla českého básníka a fejetonisty Josefa Svatopluka Machara. Na toto téma bylo pochopitelně napsáno několik více či méně povedených monografických prací již v minulosti. Jmenujme například studie V. Martínka *Josef Svatopluk Machar* (1912), Z. Pešata *Josef Svatopluk Machar básník* (1959), F. Soldana *Josef Svatopluk Machar* (1974) nebo stať B. Svozila uveřejněnou v macharovském výboru *Pravdy znak* (1982). Avšak vzhledem k tomu, že všechny zmíněné monografie zachycují takřka výhradně básníkovo předválečné období a vyhýbají se jeho životu ve 20. a 30. letech 20. století (popřípadě jej s jistými rozpaky shrnují na několika málo stránkách), dal jsem si zde za úkol podat pokud možno ucelený a dostatečně podrobný pramenný materiál k poznání Macharovy poválečné tvorby, a především pak k poznání jeho života v dotčených letech, neboť právě v souvislosti s tímto obdobím je básníkův obraz nejčastěji pokřivován tradovanými omyly, nepravdami a zjednodušujícími frázovitými formulkami, a to jak v ústním podání, tak mnohdy i na stránkách učebnic literatury.

Jak jsem naznačil již výše, pouštím se touto prací do končin téměř neprobádaných (posledními dvaceti lety Macharova života se detailně zabývá snad jen diplomová práce J. Kozlové *Josef Svatopluk Machar. Tvorba a společensko-politická činnost*). Základní fakta o spisovatelově dětství a následném dlouholetém pobytu ve Vídni proto uvedu jen stručně a Macharův život pak začnu detailněji sledovat až od roku 1914. Ačkoliv v podtitulu této práce uvádím, že se kniha zabývá pouze 20. a 30. lety 20. století, není to tak docela pravda. Můj hlavní zájem je skutečně zaměřen především na uvedené dvacetiletí, ale vzhledem k tomu, že Macharův poválečný osud předurčily události let 1914 a 1915, nemohu zde opomenout ani básníkův život v době první světové války.

Závěrečnou část spisovatelova života jsem rozdělil na tři úseky. První z nich začíná rokem 1914, konkrétně vypuknutím světové války, a končí Macharovým nástupem do funkce generálního inspektora československé armády (1919). Druhé období mapuje působení J. S. Machara v armádě a jeho následný návrat k literatuře. (Jedná se o rozmezí let 1919–29.) A závěrečná kapitola je věnována rokům 1929–42, do nichž spadá i Macharova protihradní činnost. Ve všech třech zmíněných částech jsem se snažil nejen o co nejvěrnější zachycení básníkova života, ale zároveň jsem usiloval o rozkrývání souvztažností mezi spisovatelovými životní osudy a prvorepubliko-

vým děním. Jinými slovy, pokusil jsem se vzít v úvahu možné vlivy aktuálních dobových událostí na postupné utváření Macharovy životní dráhy.

Zda se mi všechna výše uvedená i neuvedená přání podařilo splnit, zda se mi skutečně povedlo vytvořit zajímavou, čtivou a přitom informačně nasycenou literárněhistorickou práci, to už musí posoudit každý čtenář sám. Já mu k tomu mohu pouze popřát bystrou mysl, zdravou kritičnost vůči „nezvratným pravdám“ a čistý zrak nezkalený nánosem předsudků. Čtenáře s takovými vlastnostmi srdečně zdravím a přeji mu co nejvíce příjemných chvil strávených nad touto knihou.

P. S.

Pozn.: Kniha, kterou právě držíte v rukou, vznikla z diplomové práce nazvané *Cesta pravdy J. S. Machara*. Její součástí byly i rozbory Macharových pozdních literárních děl (vydaných ve 20. a 30. letech 20. století). Vzhledem k příliš velkému rozsahu původního textu jsem však musel přistoupit k jeho radikální redukci a vydat v tomto svazku pouze kapitoly biografické (části literárněvědné zůstávají i nadále neotištěny). Přesto se nevzdávám naděje, že se v budoucnu najdou potřebné finanční prostředky a má práce vyjde v kompletní podobě. V této době však nemohu než konstatovat, že se mi zatím pro takový „dobrodružný“ podnik nepodařilo získat nakladatele, a tak jsem nakladatelství Libri vděčný i za tuto formu publikace.

Daleko od domova

(Stručný přehled Macharova života v letech 1864–1914)

Josef Svatopluk Machar se narodil 29. 2. 1864 v Kolíně, v rodině mlynářského stárka a pokřtěn byl jmény Josef Jan. Rodina se často stěhovala za prací, takže již roku 1871 odešla do nedalekého Nymburka, odtud do Mcel u Mladé Boleslavi a nakonec roku 1875 pevně zakotvila v Brandýse nad Labem. Zde Machar absolvoval tři třídy měšťánské školy a poté (1878) přestoupil na pražské Akademické gymnázium. Roku 1881 mu na souchotiny umírá otec a na mladého začínajícího veršotepce (debut s básní *Zimní kosmická píseň* 4. 2. 1882 – *Světozor*) přicházejí zlé časy. Finanční tíseň, stesk po domově, starost o matku ... Roku 1883 se proti němu navíc ve škole staví po jistých vzájemných neshodách katecheta páter Dorovín, takže nakonec je Machar nucen roku 1883 přestoupit na gymnázium v Jindřišské ulici. Zde také 1886 úspěšně maturuje. V tomtéž roce je zároveň odveden coby jedno-roční dobrovolník k 6. praporu polních myslivců (sídlících v Uršulinských kasárnách na Hradčanech) a otvírají se mu i brány univerzitního světa, neboť se 8. října zapisuje na pražské právnické fakultě do zimního semestru školního roku 1886/87. Na pomaturitní studium ale Macharovi zřejmě mnoho času nezbyvalo, a tak v dalších semestrech již jeho jméno v zápisové knize právnické fakulty nenalezeme. Roku 1887 debutoval mladý básník a zároveň voják s knihou lyriky *Confiteor*. Když mu ale krátce nato v armádě oznámili, že má být převelen do Bosny nebo do Haliče a jeho přátelé nad ním začali smutně pokyvvovat hlavami s tím, že se tam jistě upije nebo zastřelí,¹ rozhodl se Machar dát armádě sbohem. Odcházel se mu ale lehkou, od Svatopluka Čecha měl totiž slíbené místo v redakci *Národních listů*. Nakonec dopadlo vše jinak: Julius Grégr, všemocný vládce nad *Národním listy*, mladému adeptovi žurnalistiky i přes Čechovo doporučení oznámil, že pro něho práci nemá. Snad prý později. A tak Macharovi nezbylo nic jiného než požádat o pomoc vídeňského univerzitního profesora chirurgie a dvorního radu Eduarda Alberta, se kterým se krátce před tím seznámil prostřednictvím Jaroslava Vrchlického. Neměl vlastně ani na výběr, musel se nějak postarat o svou ženu Hedviku Kateřinu Macharovou, rozenou Marešovou, kterou si vzal 17. 8. 1889.² Profesor Albert nezklamal, ač prý ho mohl trefit šlak, když se před ním ve Vídni 29. 9. 1889 najednou z ničeho nic objevil bez ohlášení Machar a postavil ho před hotovou věc, že hodlá zůstat ve Vídni, a že mu tedy Albert musí dopomoci k práci. Dvorní rada

dělal, co mohl, a s pomocí přátel obstaral svému chráněnci místo v Ústavu pro pozemkový úvěr, tj. v Bodenkreditanstalt. Tak se začal bezmála 30 let trvající pobyt Machara ve Vídni. Začátky nebyly lehké. Ještě v roce 1895 píše Machar Masarykovi:³

Moji Židé mi platí 62,50, z nichž dám 10 zl. mamince, 6 služce a 1,90 p. Jul. Grégovi za plody osvěty českého lidu.⁴ Na byt dostávám čtvrtletně 80 zl. z banky, jež poctivě dám dál. To je vše. Jinak jsem jako kostelní myš. Do divadla nejdu, leda dostanu-li někde lístek, knihu si mohu koupit zřídka. Hospodu, kavárnu neznám. V jídle jsem skoro vegetariánem, ale ne z přesvědčení. – Útěchu mám, že bylo ještě hůř. To bylo prvý můj [rok] ve Vídni. V bance jsem měl 32 zl., tenkrát mi ovšem Albert pomáhal po celý rok 30 zl. měsíčně, jež považují za půjčku, s kterou se bohdá shledá. Po roce řekl Eimovi, že mi už nedá nic, že měl úmysl jen ten rok mě držeti nad vodou a že jsem postoupil. Já postoupil na 42 zl. Moje žena mohla mít věno. Byl tu dům a jakési doly⁵ – ale vše tak zadluženo a zaprocessováno nebožtíkem tchánem, že když se to prodalo po jeho smrti, dostali jsme asi 800 zl, z nichž jsem splatil prof. S. Pinkasovi, který nám půjčil na naši svatbu 750 zl., dluh. Mimo to jsem dlužen stále ještě (již 7 roků) Slukovovi 355 zl. To je má společenská posice... A ta životní řez o každý měsíc potrvá nějakých 7–8 roků, pak doufám, že mi moji chleboďárci zde budou dávat 100 zl. měsíčně a potom budu mít času víc, protože je mi často tak hnusně a zoufale, že nemohu vzít péro do ruky.⁶

Ani v dalších letech ale nebylo lépe. V podstatě po celou dobu svého vídeňského pobytu se Machar musel potýkat s dluhy. Dvorní rada Albert prý navíc prohlásil, že mu již žádné peníze půjčovat nebude, neboť dá-li mu do ruky nějakou desítku, kterou Machar nepotřebuje právě nutně na jídlo, je schopen, ač silně zadlužený, utratit ji za knihy.⁷ Nebýt básníkůvých přátel, kteří pro něj čas od času uspořádali sbírku, a nebýt Karla Kramáře, který tu a tam šel a zaplatil za svého přítele nesplacené finanční závazky, žilo by se Macharovým velice těžko. Přesto básník všechny lukrativní pracovní příležitosti, které postupem času dostával, houževnatě a zatvrzele odmítal. Jedna východoindická obchodní společnost mu např. nabízela místo s ročním platem 3 000 zl., mladočeský poslanecký klub se ozval s nabídkou místa sekretáře, honorovaného 2 000 zlatých ročně, *Národní listy* jej lákaly ke spolupráci za 1 800 zl., ozval se i časopis *Stráž* a mnozí další zájemci (Pražská spořitelna, Živnostenská banka, deník *Union* ...). Machar samozřejmě cítil, že tluče bídu s nouzí, ale věděl také, že nemůže jinak, chce-li si zachovat finanční nezávislost na českých politických, hospodářských a kulturních kruzích. A o to mu šlo především, zůstat nad politickými stranami i různými národními zájmovými skupinami a svobodně psát o čemkoliv a o komkoliv.

Nevezmu to, nedám se vázat. Nedám si vyrazit pečeť strany. Jsem takto svou stranou pro sebe a jinak patřím všude tam, kde jsou lidé dobré vůle,⁸ psal Masa-

rykovi 10. 5. 1895, když odmítal nabídku časopisu *Stráž*. A tak dále „otročil“ v „Bodenkreditce“, jak se bance mezi lidmi říkalo. V 8 ráno vyrážel do úřadu, vracel se o 5 hodině odpolední, večer se věnoval rodině a četným návštěvám. Čas na psaní básní a fejetonů mu zbýval jen v noci. Tak také vznikala většina jeho sbírek. Je neuvěřitelné, že v těchto chvilkách ukradených spánku dokázal za 30 let svého vídeňského pobytu napsat bezmála 40 knih! Sbírkou básní *Bez názvu* (1889; později nazvaná *Confiteor II.*) a *Třetí kniha lyriky* (1892; později *Confiteor III.*) vznikaly ještě v Praze. Následně vydávané *Čtyři knihy sonetů* (1891–94)⁹ již psal ale Machar ve Vídni, stejně jako *Pěle-měle* (1892) a mnohá další dnes již všeobecně známá básnická díla.

V roce 1893 navíc JSM znovu významně zasáhl do vývoje české poezie, to když vydal první českou sbírku politické lyriky *Tristium Vindobona*. Básník, vytržen z malého českého prostředí, se zde dívá na domácí politické i společenské poměry s potřebným nadhledem a svým ironickým až satirickým zrakem rozleptává vše, co není ryzí a poctivé: tradiční, všemi uznávané společenské hodnoty, jimiž se ve skutečnosti nikdo neřídí, hřímavé české vlastenectví, jež je vlastně duté a prázdné, tzv. slušnou společnost, která své horší já kryje za maskou kulturnosti a češství ...

Zároveň v této knize vytváří nový typ vlastenecké lyriky. Lyriky bez nabubřelého řečnického patosu, velkých národních ideálů, které souží pouze jako dekorativní vycpávka, bez emotivně vyhocených apoteóz vlasti, zato však s opravdovým citem a zanícením, jež jsou patrné za každým ironickým seknutím, za každým satirickým šlehem. Už Macharova prvotina *Confiteor* (I.) přinesla do poněkud zkostnatělé rigidní poezie českého Parnasu závan nového svěžího čerstvého vzduchu. Sbírkou ale kritika nepřijala příliš příznivě.¹⁰ Prvního skutečného a pronikavého úspěchu dosáhl básník u veřejnosti (laické i odborné) právě až knihou *Tristium Vindobona*. Následovaly další úspěšné tituly: *Zde by měly kvést růže* (1894) – soubor veršovaných povídek, do nichž se Machar snažil vtělit svůj názor na ženskou otázku; chtěl zde ukázat, že prvořadým úkolem ženy je vymanit se především z veškerého duševního područí – a *Magdaléna* (1894), společenskokritický román ve verších o napravené a znovu padlé prostitutce Lucy. Krátce po vydání *Magdalény* vzrušily literární veřejnost tzv. boje o Háлка (roznětkou se stala Macharova stat' z Masarykovy *Naší doby* – září 1894), jež velice rychle vyústily v střet mezi mladou a starší generací. Šlo o hodně – o svobodu a volnost umělecké tvorby; o rozbití a svržení pout tradičních postupů a norem diktovaných starší generací. Vystoupení ale mělo i rozměr politický. Mířilo proti bezpáteřní politice mladočechů, kteří doma pokrytecky hlásali boj proti Němcům, Vídni, Habsburkům ..., avšak po příchodu do parlamentu rychle na své plamenné předvolební projevy zapomínali a byli ochotni té-

měř k jakýmkoli ústupkům. Za Macharem se překvapivě rychle sešikovali mladí všech literárních a politických pokrokových směrů. Jakmile ale bylo dobojováno, rozpadla se mladá generace, kterou staří posměšně nazvali Česká moderna, opět na jednotlivé vzájemně se potírající skupiny a směry.

Machar se ještě v létě roku 1895 snažil při své návštěvě Prahy udržet Modernu pohromadě, ale s ochotou k dalšímu společnému postupu se příliš nesetkal. V říjnu přesto psal svému příteli literárnímu kritiku Františku Václavu Krejčímu a znovu vyzýval ke spolupráci. Krejčí ve své odpovědi uvedl, aby JSM napsal provolání (byť sebe ostřejší), pod kterým by se mohla Moderna seskupit. Vznikl tak *Manifest České moderny*, který vyšel v časopise *Rozhledy* v říjnu 1895, tedy přesně rok po vypuknutí bojů o Hálka. Podepsali jej: Pelcl, Krejčí, Šalda, Soukup, Třebický, Machar, Sova, V. Mrštík, Březina, Šlejhar, Koerner a Choc. O vzniku provolání psal později Machar Masarykovi:

Ten článek v Rozhledech jsem jim poslal jako schlagworty toho, co si as pod modernou myslím; chtěl jsem, aby to podobně udělali i druzí, sestavili pak – to [by] byl býval „manifest“. Oni nechali to, co já načrt. Je to chyba, vím, ale už se stalo. Zůstane-li to na mých bedrách, dobrá, nebojím se; ...¹¹

Rozpadu Moderny se už ale přes veškerou Macharovu snahu nedalo zabránit. Její jednotlivé proudy se ubíraly každý jiným směrem. Jinak ostatně ani být nemohlo. Mladí si vydobyli uměleckou svobodu, o niž jim šlo v první řadě, a okamžitě ji využili k samostatné tvorbě; cítili, že další společný postup by je jen dále svazoval.

Machar mohl být teoreticky spokojený, jeho „vojsko“ v generačním boji vyhrálo. Jenže šrámy na duši, které si z klání odnesl, se jen těžko hojily:

Jedna věc se podařila pp. Vrchlickému, Schulzovi et cons. znamenitě (snad tam ani necítili): já ztratil úplně víru ve svou dosavadní práci, dívám se na to jako na velikou nullu. (Ovšem, že zrovna tak dívám se na práci p. Vrchlického jako na velikou nullu a kdykoliv a kdekoliv mu to bez záště a hněvu mohu dokázat.) A tak se moje duševní situace podobala náladě člověka, jemuž zlé ruce zapálily chalupu. Shořela, byla malá – ale byla jeho. Nyní sedí v popeli a škvárech a nemá nic. Nějaké sebevědomí neb hrdost nad tím, co jsem udělal, se mi již nevrátí, vím to, ale nyní přijde to metafysické: Vaše sdílnost, důvěra mě postavily v tom smyslu, že chci a sbírám se začít novou stavbu. Měl jsem rozdělané asi dvě knihy básniček (nějaká práce na staré chalupě), ty zůstanou tak, jak jsou, nehnu ani prstem na tom – regmiescant! Začnu znova.¹²

A skutečně, Machar sice ještě dále tu a tam píše subjektivní lyriku, ale zároveň se mnohem více angažuje v poezii časové, v níž si bere na mušku hlavně českou politiku a její zástupce na říšském sněmu (mladočechy) – řeč je především o satirické skladbě *Boží bojovníci* (1897) a rovněž o dobových epigramech, sebraných později ve sbírce *Satiricon* (1903) –, dále se začíná

věnovat i poezii nečasové, hlavně historické, z níž postupem doby vyrostl monumentální devítidílný cyklus nazvaný *Svědómím věků*. První básně historického charakteru můžeme v Macharově tvorbě zaznamenat ve sbírkách *1893–1896* (1897) a *Golgata* (1901). Již 3. 11. 1894 ostatně Machar psal svému „zповědníkovi“ Masarykovi:

Pouštím se do husarského kouzku – do historie lidstva. Ne jak Hugo a po něm Vrchlický, udělám to tak, jak to vidím. V té básni, jež tam bude, rýpnu Julianem Apostatou¹³ do klerikálů a náboženství. Nebude škodit, když se ta čeládka zas jednou na mě vyrojí.¹⁴

Oba výše zmíněné proudy Macharovy poezie směřují od subjektivity k objektivní realitě (ač subjektivně nahlížené). JSM v této době takřka úplně přestává brát zřetel na své vlastní pocity, dojmy, prožitky, emoce atd. (zcela pouští od konfesijních veršů) a veškerý svůj zájem upírá k okolnímu reálnému světu – ať už současnému, či historickému. Jeho tvorba se tak výrazným způsobem objektivizuje.

Vraťme se ale ještě na chvíli k básníkovu soukromému životu. Řekli jsme již dříve, že Machar ve svém pracovním nasazení téměř neznal oddechu (například *Manifest české moderny* psal mezi druhou a třetí hodinou ranní). Takové pracovní tempo ale pochopitelně nešlo udržovat do nekonečna. V první půli roku 1898 se dostavily potíže psychického rázu, které Machar popsal Masarykovi takto:

Já putuji mezi samými dry M.U. Došli k tomu, že jsem „předřen“ a prý teď: pokoj. Pokoj bych si byl dal i takto, protože absolutně nemohu ničeho dělati. Čert se v tom vyzná, ale člověk ví jenom, že je parterre. Ostatně jsou v tomto stavu dost zajímavé případy. K večeru, od 6–7. hodiny, tohle přichází: sedím v zahradě, najednou přijde taková prázdnota v hlavě, na nic nemyslím, ba teprva post festum si uvědomím, že jsem měl v mozku vacuum, ruce a celé tělo jako by chtělo klesnout k zemi, ničeho necítím, ničeho smysly nepojímám – a to trvá hodinu. – Ale prosím Vás, na tohle mi nereagujte, žena by se vyděsila – a pro nic. Prý to vše brzy přejde.¹⁵

Lékaři radili odpočinek. Ve chvíli nejtěžší pomohl Kramář, který neváhal a nabídl svému příteli ozdravný pobyt na Krymu, kde milionářka Naděžda Nikolajevna Abrikosová, Kramářova partnerka a později manželka, vlastnila menší zámeček (tzv. vilu Barbo), užívaný jako rodinné letní sídlo. Machar, zmítaný návaly zimnice a již výše zmíněnými zvláštními „bezduchými“ stavy, se nakonec nechal přemluvit a strávil zde celé září roku 1898. Na svůj tamější pobyt později vzpomínal jako na jedno z nejšťastnějších období svého života.

Po návratu do Vídně na počátku října se opět vrhl s novým elánem do nikdy nekončící práce. Přispíval do *Naší doby* a *Času*, psal nové lyrické básně, do nichž přetavoval své dojmy z Krymu – souborně vyšly pod názvem *Výlet*

na *Krym* (1900) –, ale hlavně trávil dlouhé a dlouhé hodiny nad řeckými a latinskými klasiky, nad tlustými folianty pojednávajícími o historii Evropy, nad biblí, vědeckými a archeologickými spisy o antice ..., chodil konzultovat své poznatky o starověku s největšími znalci antiky na pražské, tj. Karlo-Ferdinandově univerzitě (profesoři František Groh a Emanuel Peroutka), atd. Jako výsledek všech těchto aktivit pak začínaly pomalu vznikat básně úvodních svazků cyklu *Svědómím věků*. První dva díly nazvané *V záři helénského slunce* a *Jed z Judey* vyšly roku 1906 a staly se velkou zářivou oslavou antiky, resp. antického nerozpolceného člověka, proti němuž se (z pohledu Macharova) postavilo křesťanství a nemilosrdně jej ubilo. Poté následovala ve vydávání „příběhu lidstva“ přestávka, v níž se Machar věnoval spíše psaní fejetonů: *Próza z roku 1906* (1907), *Krajiny, lidé a netopyři* (1910), *Klerikalismus mrtev* (1910) či *Katolické povídky* (1911). Další svazky započaté epeje se objevily až roku 1911, kdy Machar vydal hned tři nové díly: *Barbaři*, *Pohanské plameny* a *Apoštolové*. V *Barbarech* se autor snaží ukázat veškerou zvrhlost, mocichtivost a tmářství hlasatelů víry Kristovy na zemi; *Pohanské plameny* zachycují příchod a vládu renesance, v níž zásluhou tvorby a životního stylu velkých umělců jako by opět ze spáleniště světa zničeného a zotročeného křesťanstvím prošlehávaly jasné a svobodné plameny staré antiky. Sbírka *Apoštolové* působí (řečeno obrazně) jako jakési vetešnictví či úschovna, do které básník odložil všechny velké muže evropské kulturní historie z doby od renesance do francouzské revoluce. Vedle sebe se zde objevují básně o Husovi, Chelčickém, Žižkovi, Lutherovi, Komenském, Cromwellovi, Kolumbovi, Ignáci z Loyoly, Galileu Galileovi ... Jde zřejmě o nejslabší knihu první (předválečné) poloviny cyklu, a to jak po stránce kompoziční (projevuje se zde zřejmá nesourodost látek), tak umělecké. Většina básní působí dojmem, že je Machar psal jen proto, aby měl zbásněno další období historie lidstva (resp. evropské kultury), navíc období, které jej evidentně nijak zvláště nepřitahovalo. Mnohé skladby tak mají formu suchých traktátů, které možná čtenáře osloví množstvím detailů z života proslulých osobností, ale po myšlenkové a emocionální stránce příliš neoslň. Tato charakteristika ostatně platí i na některé básně *Barbarů* a *Pohanských plamenů*.

Vzhledem k velkému rozsahu Macharova předválečného díla jsme v našem stručném úvodním přehledu pochopitelně nemohli zaznamenat a charakterizovat všechny autorovy práce pocházející z dotčeného období, zmínili jsme proto alespoň několik nejznámějších a nejvýznamnějších. Přeci jen však závěrem dodejme, že po páté části cyklu *Svědómím věků* stačil ještě Machar do vypuknutí světové války napsat 4 knihy: *Českým životem* (fejetony; 1912), *Nemocnice* (sbírka autobiografických fejetonů; 1914), *Krůpěje* (lyrické básně; 1915) a *Životem zrazení* (básně; 1915).

V první linii (Život v období 1914–1919)

Balkán nikdy nepatřil k příliš stabilním oblastem Evropy a pro rok 1914 to platilo dvojnásob. Po rakouské anexi Bosny a Hercegoviny (1908) a dvou balkánských válkách (1912 a 1913), z nichž vyšlo Srbsko posíleno o značnou část Makedonie a přístup k moři, nevyhovovaly poměry na Balkánském poloostrově snad vůbec nikomu. Bulharsko chtělo zpět ztracená makedonská území, Srbsko toužilo po připojení srbských částí Bosny, Rakousko-Uhersko osnovalo plány na oslabení nebezpečně silícího Srbska, Italové měli zájem o Jadranské pobřeží, Němci – zbrojící do války o nové kolonie – chtěli přes Balkán vést železniční dráhu do Bagdádu atd. Za této situace všichni horečně zbrojili. Vypuknutí války se všeobecně čekalo na jaře 1915. Vše ale změnila návštěva následníka rakouského trůnu Františka Ferdinanda v Sarajevu. Srbská polotajná anarchistická organizace Sjednocení nebo smrt, známá spíše pod názvem Černá ruka, využila následníkovy neuvážené návštěvy na „nespolehlivém“ území a zorganizovala proti němu atentát (domnívala se totiž, že následník je hlavou vídeňské vojenské kliky, která chystá útok na Srbsko). Vše se skončilo v ulicích bosenského Sarajeva 28. 6. 1914 notoricky známými výstřely revolveru Gavrila Principa, jimž podlehl František Ferdinand i jeho žena Žofie Chotková. Další události na sebe nenechaly dlouho čekat. Rakousko označilo za původce atentátu Srbsko a požadovalo se povolení ke vstupu rakouských policejních oddílů na území svého souseda, aby mohlo událost vyšetřit vlastními silami. To Srbové považovali za vměšování do vnitřních záležitostí státu a žádosti nevyhověli. Vídeň odpověděla nótou z 23. 7. 1914, v níž žádala slavnostní prohlášení srbské vlády, že odsuzuje domácí protirakouskou propagandu, a současně požadovala přítomnost c. a k. orgánů na území Srbska při potlačování velkosrbské propagandy (zároveň Rakušané žádali propuštění kompromitovaných srbských důstojníků a úředníků). Když Bělehrad neodpovídal, vyhlásil císař 26. 7. mobilizaci. Srbsko se ale nezaleklo ani této očividné přípravy k válce a stálo si na svém. Došlo k nevyhnutelnému. 28. 7. 1914 vyhlásil František Josef I. Srbsku válku, ač se mu do válčení příliš nechtělo. Věděl totiž, že Rakousko-Uhersko je hospodářsky i vojensky v chatrném stavu (armáda nebyla na dlouhodobější vojenský konflikt řádně vyzbrojena), navíc vladař ve válečnické schopnosti svého vojska příliš nevěřil. Po Vídni se dokonce povíдалo, že když stařícký mocnár podepisoval vyhlášení války, pronesl k přítomnému ministři: Rakousko dosud nevyhrálo žádnou válku a nevyhraje ani tuto.

Ať už skutečně tento výrok zazněl, či nikoli, jisté je, že jediným státem, který byl v létě roku 1914 připraven k válce, bylo Německo. Proto také německý císař Vilém II. využil toho, že se ruské vojsko shromažďovalo u hranic, aby mohlo vyrazit na pomoc Srbsku, a žádal po caru Mikulášovi okamžitou demobilizaci. Když se tak nestalo, vypovědělo Německo 1. 8. Ruskou válku. Hned dalšího dne (2. 8.) ale zaútočilo na opačné straně. Obsadilo Lucembursko a za další dva dny i Belgie, přes níž postupovalo do Francie. Takovéto počínání německých ozbrojených sil pochopitelně nemohlo zůstat u západních velmocí bez odezvy, a tak se do války velice rychle zapojila i Velká Británie (4. 8.) a Francie (té ani nic jiného nezbývalo, neboť byla přímo napadena). Rozhořela se tak válečná vřava, jejíž rozměry a hrůzu si dosud lidstvo nedokázalo ani představit.

Česká politika byla válkou překvapena uprostřed nejuživějších stranických bojů. Domácími politickými kruhy totiž v té době stále ještě otráslala doznívající Švihova aféra,¹⁶ v níž byl poslanec Karel Šviha obviněn z konfidentství. Národní socialisté, k nimž Šviha patřil, se bránili, navíc do bojů zasáhli i realisté z okruhu *Času*. Stranou nezůstal ani Machar, který přerušil vydávání seriálu fejetonů s názvem *Capri* a otiskl několik protikramářovských a protimladočeských článků.¹⁷ Přidal se i Masaryk, jenž dosti nevybíravě útočil zejména na korunní svědkyni Marii Voldánovou, výpomocnou kancelářskou pracovní sílu v oddělení pražské státní policie. Vše nakonec rozřešil soud (ve dnech 13.–15. 5.), který dal zapravdu Voldánové, a tím i mladočechům. Sám Šviha se ke spolupráci přiznal 18. a 19. 6. 1914 v článcích otištěných v *Času* a *Českém slově*. Ošemetnost celé aféry spočívala především v tom, že se rychle rozšířila téměř na všechny české policejné strany, takže se zvnějšku brzy zdálo, že bojuje každý s každým. Když navíc koncem března obvinili realisté mladočechy, že vlastní dispoziční fond, do nějž přitékají peníze od německých továrníků, a k tomu se začalo objevovat i mnoho jiné špíny, zdálo se, že další spolupráce českých politických stran je zhola nemožná.¹⁸

České žabomyší války byly nakonec rozřešeny tím, že císař 25. 7. 1914 uzavřel říšskou radu a poslanci museli chtít nechtě odjet domů. Panovník pak společně s vládním kabinetem řídil zemi pomocí 14. paragrafu základního státního zákona ze dne 21. 12. 1867, kterýžto paragraf pozastavoval platnost mnoha článků prosincové ústavy a umožňoval měnit a vytvářet zákony pomocí tzv. císařských nařízení (dával Františku Josefovi možnost vládnout v případě rozpuštění parlamentu absolutisticky). V důsledku toho byly zrušeny porotní soudy a zavedeny výjimečné trestní senáty, pravomoc vojenských soudů rozšířena i na civilní obyvatelstvo, trestné činy jako velezrada, urážka veličenstva, rušení veřejného pokoje a řádu, pozdvižení,

vzbouření, sabotáže atd. byly převedeny pod pravomoc vojenských soudů a zavedena tuhá tříhodinová předběžná cenzura nad tiskovinami.¹⁹

Český národ, formovaný Jiráskovými romány, Macharovými protirakouskými fejetony a povídkami Václava Beneše Třebízského, zareagoval na počínající válku tak, jak si to v Rakousku zřejmě málokdo představoval. Aniž by kdokoli veřejně vystoupil a vyhlásil český národní program, byli lidé prodchnuti společnou myšlenkou, že na konci války buď budeme mít vlastní stát (počítalo se s královstvím), nebo Češi poznají takovou perzekuci, jakou nezažili ani po Bílé hoře. Tomu odpovídalo i chování jednotlivců. Čeští vojáci chodili na ruské velvyslanectví a žádali o zařazení do ruské armády, pokud byli vysláni na frontu, často přebíhali k nepříteli, odmítali bojovat, lidé odcházeli do emigrace ...

Již 20. 8. 1914 přijal ruský car Mikuláš II. první deputaci Českého komitétu, 17. 9. druhou deputaci a 28. 9. byl k ruské armádě přiřčeněn první český vojenský oddíl, tzv. Česká družina. Zároveň s tím byl ve Francii 22. 8. 1914 vyhlášen odvod českých dobrovolníků, takže u třetího praporu C I. pluku cizinecké legie vznikla česká setnina.

V politických kruzích ale situace takto jednoznačně nevyhlížela. Většina českých poslanců byla stále prorakovská. K monarchii se přihlásily jak strany katolické,²⁰ tak sociální demokracie vedená Bohumírem Šmeralem.²¹ Ostatní politické subjekty mlčely a vyčkávaly. Pouze Karel Kramář se ozval za národní stranu svobodomyšlnou (mladočeši) v úvodníku *Národních listů*, v němž označil válku za boj Germánstva proti Slovanstvu a dodal:

... tolik si řekněme, že po skončení hrozná války mapu Evropy nepoznáme. Bismark kdysi řekl, že budoucí válka musí vésti k úplnému rozdrčení nepřítelů, aby víc mír neohrožoval ... Ať tedy osud v nejohrovnějším zápasu, jaký viděla historie, v zápasu, v němž celý svět zápolí o budoucnost evropských dějin, o hegemonii jednoho a mír a pokoj všech, jakkoliv rozhodne, ať z boje toho vzejde pro nás doba těžkých zkoušek a strádání, anebo možnost žiti plným národním životem na prospěch nás i všech druhých: budoucnost naše je v nás samých! Jestli sami sebe nezahubíme, nikdo nás nezničí.²²

Obzvláště poslední věty článku působily v dobovém milieu jako přímá výzva k boji proti Němcům (tj. Rakousku a Německu). Po tomto úvodníku (v době zostřené cenzury značně nebezpečném) se Kramář z veřejného života stáhl, o to více ale působil v „podzemí“.

Myšlenka na protirakouskou akci doma i za hranicemi vznikla nezávisle na sobě ve třech politických stranách zároveň. Protože však byla po Švihově aféře veřejná scéna značně rozdrobená a politici proti sobě zaujatí, bylo z počátku nelehké spojit jednotlivá střediska odporu k společné akci.

Prvním odbojovým centrem se stala strana státoprávně pokroková, která již před válkou (24. 5.) vydala *Manifest k Evropě*. Prohlásila v něm, že česká otázka není vnitřní otázkou rakouskou, ale evropskou. Dále se v tomto svolání přihlásila jménem českého národa k Trojdohodě, přičemž operovala s tím, že český národ může západním spojencům poskytnout až 500 000 vojáků pro blížící se světový konflikt; na oplátku za to žádala samostatný český stát.

Po vypuknutí války se ústředí strany státoprávně pokrokové nescházelo. Existovaly totiž oprávněné obavy, že by se vídeňská vláda snažila přinutit výkonné orgány strany k loajálnímu prohlášení (záměr státoprávníků byl takový: když není strana, nemůžeme jejím jménem dávat loajální prohlášení). Přesto se ale vůdčí osobnosti státoprávníků tajně scházely. Vynikla tak skupina tvořená Antonínem Kalinou, Antonínem Hajnem, Viktorem Dykem, Karlem Stanislavem Sokolem a Josefem Škábou, která se na konci léta rozhodla vyslat spolehlivého schopného člověka po čas války do emigrace, aby v dohodových zemích propagoval českou věc. Volba nakonec padla na mladého reportéra časopisu *Pokroková revue* dr. Lva Sychravu, kterého měl později následovat i Viktor Dyk (k tomu ale nedošlo, chyběly finance). Po vyhlášení mobilizace požádal Sychrava o studijní pobyt ve Švýcarsku, a protože nebyl ze zdravotních důvodů odveden na vojnu, úřady mu vyhověly. Monarchii opustil 21. 9. 1914 a usadil se v Ženevě, kde vybudoval první centrum české emigrace. Podařilo se mu rovněž proniknout do švýcarských periodik, pro něž psal propagační články o Čechách, které si pak přetiskovaly i žurnály francouzské. Důležité bylo také to, že prostřednictvím pařížského dopisovatele *Národních listů* Rudolfa Kepla navázal spojení s Českým výborem v Paříži, v jehož středu pracoval pro české zájmy i prof. Arnošt Denis. Pařížská skupina již od října 1914 vydávala pod vedením J. Hoffmanna-Krátkého letákový časopis *Nazdar*, v jehož prvním čísle z 3. 10. 1914 vyšel i věhlasný Denisův článek *Vzkříšení Čech*. Ten byl Keplem okamžitě zaslán do Prahy, kde jej přeložil V. Dyk do češtiny, a již 6. 10. se začal lavinovitě šířit po Čechách a posilovat český národ v odporu k Rakousku. Denisova stať musela na počátku října 1914 působit na čtenáře jako živá voda, neboť tak silný odsudek tradiční evropské velmoci snad v minulosti z úst seriózního vědce nikdy nikde nezazněl. V článku mohli lidé mimo jiné číst:

Míra je dovršena. Čechové pohrdli smlouvou, kterou uzavřeli v hodině polobouzení a kterou Habsburkové nepřestávali znásilňovat. Palacký řekl už před půl stoletím: ‚Byli jsme před Rakouskem a budeme také po něm.‘ Udeřila hodina národní svobody. Slované rakouští dnes trhají úmluvu, kterou s Habsburky uzavřeli. Pro Slováky, Moravany, Čechy i Slezany nový život se rozvíjí – nový život

Jim kyne – život utlačeným. I vzešla, hle, zoře slávy potomkům Žižkovy družiny. Čechie, nespoutaná víc, své syny k sobě volá po širých nivách od úbočí Tater až po Hory Krušné. Národ český zaujme znovu své místo mezi svobodnými národy; on pochopí opět úkol svůj a stane se páskou západní a východní vzdělanosti; jím oživne opět apoštol evangelia svobody, spravedlnosti a lidskosti, apoštol onoho evangelia, které hlásal u nich již Chelčický ve století patnáctém.

... člověk beze cti [František Josef], ztělesňuje tak důstojně dynastii Habsburků, ze které nevyšel ani jediný veliký panovník, ba ani jediný muž čestný. Rakousko s ním se hrouťí, to Rakousko, o kterém pověděl Gladstone, že nebylo na světě pro nic jiného, než aby plodilo zlo!

V Evropě nově zrozené není místa pro ně víc. Hrobaři, pryč s tou zdechlinou! Na sutinách jeho kůže vyroste svět nový – svět míru a bratrství. – Nuže vejdi, národe český!²³

Denisův článek a tzv. ruské letáky, které se v této době začaly mezi lidmi objevovat a rozšiřovat, byly jako ony pověstné sirky vhozené do sudu se střelným prachem. A když navíc ruská vojska postupovala na podzim 1914 vítězně Haličí a jejich vpád do Čech se očekával každým dnem, nebylo se co divit, že Češi začali skrytě i otevřeně pracovat proti mocnářství. Když vláda vypsalala válečnou půjčku, zůstal národ pasivní (z celkové vybrané sumy byl podíl českých zemí pouze 10 %, přičemž plných 8 % připadalo na německé banky, a tedy příspěvky českých Němců²⁴), rozšiřovaly se „velezrádné“ tiskoviny, zpívaly se protirakouské písně ... Nepřekvapí tedy, že v této atmosféře došlo k incidentu, který vládě jasně ukázal, na čí stranu se český národ postavil. 23. 10. 1914 byl na nádraží Františka Josefa odváděn pražskými ulicemi 3. maršbatalion 28. pěšího pluku, jenž směřoval na východní frontu. Pochod se ale záhy změnil v protirakouskou demonstraci. Vojáci si na prsa připíchli trikolory, z plných plic zpívali píseň *Hej, Slované*, křičeli protistátní hesla, v čele zástupu nesli bílý prapor s nápisem: *Červený šátečku kolem se toč, my jdeme na Rusa, nevíme proč*, a když začal přihlížející dav volat, aby na Rusy nestříleli a raději se jim vzdali, vytahovali vojáci z kapes bílé šátky připravené k dobrovolné kapitulaci.

Druhým střediskem odporu proti monarchii se stala národní strana svobodomyšlná, v níž vytvořili spikleneckou organizaci Karel Kramář, Alois Rašín, František Sís²⁵ a dr. Bohuslav Franta.²⁶ Skupina, jejíž hlavou byl Kramář a motorem akcí Rašín, se zpočátku scházela v redakci *Národních listů* a později v bytě Aloise Rašína, který se společně s Františkem Sísem staral o rozšiřování konspiračních řad o další spolupracovníky. Úkolem této organizace bylo jednak zabraňovat loajálními projevy českých poslanců a stranických tiskových orgánů (novin), ale hlavně zajišťovat výzvědnou zpravodajskou činnost pro dohodové mocnosti. Sís ve svých rukou shromažďoval

informace o bankovníctví (informátory byli: Bečka, Preiss a Malínský), železnicích (Šimandl), o situaci na frontě (Scheiner²⁷) a své důvěrníky měl i ve Wollersdorfu, rakouské továrně na munici. Tyto veledůležité informace pak zasílal do Sofie svému bratru Vladimíru Sísovi, jenž zde pracoval jako zahraniční dopisovatel *Národních listů* a udržoval rovněž čilé diplomatické styky s vyslanci Francie, Británie, Ruska a Itálie. Touto cestou se mimochodem dohodoví diplomaté poprvé oficiálně dozvěděli o tom, co si český národ od války slibuje a co od svých partnerů očekává. Stalo se tak v květnu 1915, kdy Vladimír Sís předal jménem Karla Kramáře a nejvyšších českých politických kruhů vyslancům dohodových mocností memorandum, v němž český národ požaduje obnovení samostatného státu rozšířeného o Horní Uhry (Slovensko),²⁸ nebo, bude-li přes veškerou snahu zachováno Rakousko, úplnou samostatnost v rámci monarchie (se stejným statusem, jaký měly před válkou Uhry).

A konečně třetí a z hlediska tématu naší práce nejzajímavější skupinou byl okruh realistů kolem časopisu *Čas*. V jeho kancelářích se po vypuknutí války začali scházet k poradám redaktoři Jan Herben, Cyril Dušek, Jan Hájek, Jan Hajšman, Gabriel Trapl a schůzí se účastnili i ing. Pfeffermann a prof. Tomáš Garrigue Masaryk.

Předseda České strany pokrokové (tj. realistů) T. G. Masaryk se na počátku války ve věcech odboje příliš neangažoval, domníval se, že v nastávajícím konfliktu půjde především o soupeření Německa s Anglií, a že se tedy mapa Evropy po válce příliš nezmění.²⁹ Chování národa a hlavně českých vojáků jej ale brzy přesvědčilo, že zřejmě přeci jen nastává rozhodující boj. Vyskytla se ale ještě jedna skutečnost, která Masaryka přiměla k činnosti. Byla mu totiž od neznámého člověka doručena obálka, v níž našel přísně tajné vládní dokumenty. Neváhal proto a odjel mezi 12.–16. 9. do Rotterdamu, odkud poslal všechny důležité materiály Henrymu W. Steedovi,³⁰ dále Robertu W. Seton-Watsonovi³¹ a prof. Denisovi. Po návratu domů se Masaryk rozjel do Vídně za Macharem. Ten na ono podzimní setkání vzpomínal po válce takto:

Masaryk přijel tedy do Vídně. Byl v Holandsku a chystal se tam zas. Chtěl vědět víc, než nám Rakousko vědět dovolovalo. ‚Přijde k tobě člověk a přinese ti listiny – podívej, tohle už máme od něho‘ a čte mi relaci knížete Thuna,³² poslanou ministrowi vnitra z Čech ...

Kdo je ten člověk? Kde je? Jak k tomu přišel? – Těžko říci, nevíme. Přijde prý ke mně, přinese... Umlouváme dále: že pro ty věci musí vždy někdo z Prahy přijet, že se náš tajemný pomahač bude jmenovat Douba, že kdykoli napíše na otevřeném dopisním lístku nějaké sdělení o ›Naší Době, bude to Praze znamením, že mám ve Vídni větší zásobu. Masaryk odjel a člověk přišel. Silný, vysoký, svalnatý

chlapík, hladce oholený, přišel do Bodenkreditky ptát se, má-li si koupit nějaké papíry a kde a jaké. Poukázal jsem jej na Živnostenskou banku a dostal jsem od něho napěchovanou obálku s příspěvkou prý pro ›Naši Dobu‹.

Roztomilé příspěvky: nová relace místodržitelova, armádní rozkazy Friedrichovy, zprávy okresních hejtmanů a několik denunciací, poslaných ministerstvu vnitra. Napsal jsem Masarykovi lístek, chtěli by pro ›Naši Dobu‹ článek o Mesopotamii, že by prof. Josef Redlich článek ten napsal. Masaryk druhého dne přijel. Čteme. Potom zkoumáme, čím může ten neznámý náš Douba být, kde je, jak se k takovým zprávám dostává – záhada, záhada, záhada.³³

Masaryk znal sice Doubovu adresu i jeho jméno, ale v žádném seznamu adres jej nemohl nalézt. Oběma přátelům nastaly těžké chvíle:

... tajný, nalítli jsme špiclovi. Probíráme celou historii znovu – a jak už bývá – řada okolností se shoduje: tajný. Ještě něco: máme adresu, pojďme tam. Ulice ta a ta, číslo to a to. Dojdeme... ministerstvo vnitra... Není pochyby, ›tajný‹. Masaryk zažil dojista potom řadu všelijakých nocí – ale ta tehdy nebyla jednou ze všedních. Podzimní tma, mží, v ulicích blikají lucerny a světlo jejich odráží se v kalužinách a leskne se v mokřém dláždění – chodíme hodinu, dvě, přemítáme... Chodíme dále po těch mokřých a zasmušilých ulicích vídeňských. Mží, je nevlídno a duši nevolno... Nalítli jsme? A co bude teď? Zavrou nás, než jsme mohli něco udělat, fuj!

Do třetí hodiny ranní chodíme takto. Potom Masaryk povídá: ›Už je to jedno. Půjdem do hajan. A zítra tam pošlu posluhu a pozvu si ho do kavárny.‹ Druhého dne – zbytek té noci nestál už také ani za psí štěk – přišel Masaryk do Bodenkreditky. Usmíval se. ›Všecko je v pořádku – Douba je dobrý Čech a poctivý člověk.‹³⁴

Onen záhadný Douba, který se ve skutečnosti jmenoval Julius Kovanda, sloužil u ministra vnitra barona Heinolda jako lokaj a výše naznačeným způsobem se dobrovolně přihlásil tak říkajíc z jámy lvové na pomoc národu, ač tím riskoval život svůj, své ženy i svého dítěte. Jeho úloha byla v počátcích války naprosto nezastupitelná:

Noc co noc vešel do pracovny svého pána – věděl o každém aktu, věděl, kde leží ty důležitější a méně důležité, věděl, kdy by který mohl být expedován – sebral je, vrátil se do svého bytu a celé noci je oklepával na psacím stroji. Nabitý revolver měl stále v kapse – ne na toho, kdo by ho snad při práci překvapil, ale na sebe.³⁵

Takto se tedy Machar dostal do samotného středu protirakouského odboje a zároveň se tímto způsobem počala i jeho cesta do nejvyšších státních pozic mladého československého státu. Kovanda dvakrát až třikrát týdně chodil za Macharem do banky a předával mu obálky nabitě přísně tajným materiálem. On pilně všechny důležité dokumenty uschoval a vždy jednou za čas poslal předem smluvenou zprávu do Prahy (tj. že má příspěvky pro *Naši dobu*). Nato pak za ním přijížděli do Vídně Edvard Beneš nebo redaktor *Času* Jan Hájek, kteří důležitý materiál odváželi do Prahy a předklá-

dali uzavřenému okruhu lidí, scházejících se v bytě dr. Boučka.³⁶ Šlo o nejbližší spolupracovníky T. G. Masaryka: Václava Boučka, Přemysla Šámala, Edvarda Beneše, Jana Herbena, Cyrila Duška, Gustava Dubského a ing. Pfeffermanna. Jádro spiklenců tvořila družina Masarykových věrných, kteří se již bezmála třicet let hrdě hlásili k názvu Maffie, jímž masarykovce počastoval v době rukopisných bojů Julius Grégr.

Informace získané touto cestou si maffiáni pochopitelně neponechávali pro sebe. Snažili se je naopak co nejrychleji doručit dohodovým mocnostem. Masaryk se proto na počátku října 1914 chystal opět do zahraničí. Než však odjel, sešel se ještě se zástupci českých politických stran (s výjimkou katolických, které stály neochvějně na straně Rakouska) a vymohl si od nich zmocnění k zahraniční akci. Při svém druhém pobytu v Nizozemí (14.–29. 10.) se pak setkal se Seton-Watsonem, jemuž se prohlásil za mluvčího všech rozhodujících českých politických sil a sdělil mu, zatím jen ústně a neoficiálně, jaký je český národní program. Konkrétně to znamenalo, že žádal vytvoření nezávislého československého království s dánským, belgickým či anglickým princem na trůně (území státu mělo být dáno historickými hranicemi; ovšem bez Lužic, polského Těšínska a pruského Slezska, zato ale Masaryk počítal s vytvořením koridoru³⁷ mezi Československem a jižními Slovany – šlo přibližně o 40 km široký pás země na území dnešního Maďarska, který měl připadnout buď Jugoslávii, nebo si ho měly oba státy (ČSR a Jugoslávie) rozdělit na půl.

Třetí cesta maffiánského vůdce ve dnech 17. 12. 1914–11. 1. 1915 vedla do Itálie, kde se Masaryk setkal se zástupci jihoslovenské emigrace Trumbičem a Supilem. Jednal také se srbským a ruským vyslanectvím. Byl však, aniž to věděl, bedlivě sledován rakouským vyslancem v Itálii baronem Macchiem, který o jeho stycích podával podrobné raporty do Vídně. Rakouské vojenské orgány pak na základě těchto zpráv rozhodly o zatčení Masaryka okamžitě poté, co přestoupí hranice. Když se o příkazu k zatčení (které znamenalo téměř jistý trest smrti pro velezradu) dozvěděl od Kovandy Machar, bylo mu jasné, že je třeba bez odkladu jednat. Zaslal proto svému příteli do Itálie korespondenční lístek se vzkazem, jehož text byl pro takovéto případy předem domluven:

Bohužel Ti nemohu poslati knihy, kterou si přeješ, poněvadž jest vyprodána, a ježto nové vydání možno čekati teprve po válce.³⁸

Když pak přišlo varování i od E. Beneše, bylo Masarykovi zřejmé, že se již domů vrátit nemůže. Odjel proto do Ženevy za L. Sychravou, s nímž v krátké době vybudoval ve Švýcarsku hlavní centrum české protihabsburské akce.

Realisté, vědomi si toho, že se již Masaryk nevrátí, zvolili si za nového předsedu Přemysla Šámala,³⁹ který se tak zároveň stal i hlavou Maffie. Právě

jemu se pak na počátku roku 1915 podařilo na přání TGM sjednotit všechna tři výše zmíněná střediska protirakouského odporu (v porovnání s Masarykem měl Šámal úlohu lehčí v tom, že nebyl poznamenán šarvátkami okolo Švihovy aféry). Vytvořil tak „novou“ Maffii, jež sdružovala všechny rozhodné české politické síly. V užším kruhu tajné organizace zasedli K. Kramář, A. Rašín, J. Scheiner, E. Beneš a P. Šámal. Později přibyli i Antonín Hajn (za státoprávní pokrokáře) a František Soukup⁴⁰ (za sociální demokraty). Maffie složená z oněch prvně jmenovaných pěti mužů se poprvé k společnému jednání sešla na počátku března 1915. Ukázalo se, že možnosti rozvětvené konspirační skupiny – sestávající výhradně z amatérů, nemajících se zpravodajskou činností žádné zkušenosti – nejsou nikterak malé. V rukou užšího vedení se scházely více než zajímavé informace: tajné vládní dokumenty zasílal od Kovandy Machar, z fronty dodávali zprávy prostřednictvím Scheinera ranění vojáci, kontakty měla Maffie i ve Škodových závodech, největší zbrojovce na území Rakouska-Uherska (prof. Hepner), v oddělení státní policie v Praze (policejní ředitel Bienert a bývalý policejní rada Olič), na dráhách (revident Kovanda), později se dařilo zachycovat i telefonické a telegrafické zprávy zasílané po trasách Praha – Vídeň a Vídeň – Berlín, pomalu se začínala rozšiřovat i síť informátorů v malých městech a vesnicích – ti sledovali především situaci v samosprávných orgánech a také náladu lidu. Brzy měla Maffie desítky, ba stovky spolupracovníků, přičemž samozřejmostí bylo, že každý pracoval zcela zdarma, jen ze zápalu pro národní věc.

Získat informace tedy, jak jsme viděli, potíže nečinilo. Jejich převoz přes stále bedlivěji střežené hranice centrálních mocností už ale tak snadný nebyl. Maffie sice vytvořila zvláštní kódované písmo, jímž byly popisovány lístky hedvábného papíru, které se pak vsouvaly do rozříznutých a znovu slepených pohlednic, ale když se v praxi ukázalo, že tento způsob přenosu informací není příliš bezpečný, začali se zprávami jezdit kurýři. Ti převáželi tajné dokumenty v držadlech deštníků a kufrů, v dvojitých dnech zavazadel, v podrážkách bot, v cigaretách, perech, knoflících ... Jednou dokonce, když byla v roce 1916 hranice do Švýcarska téměř neprůchodná, využila Maffie k převozu tajné depeše i služeb zřejmě vůbec nejproslulejší české operní pěvkyně všech dob Emmy Kittlové, známé po celém světě pod uměleckým pseudonymem Emma Destinnová. Ta byla na svůj pěvecký zájezd do Bernu vybavena speciálními šaty, na nichž byly květy vymalovány tak, že dohromady skládaly tajné písmo. Když pak přijela Destinnová do Bernu, předala v hotelu šaty Edvardu Benešovi, který již na neobvyklou zásilku nedočkavě čekal.

Vraťme se ale zpět k počátku roku 1915. Maffie v obsazení Šámal, Beneš, Kramář, Rašín a Scheiner fungovala v té době bez problémů a bez jakýchkoli hrozeb vyzrazení. Brzy ale přišly události, které celou akci do značné míry